

COMISARIATUL POPORULUI PENTRU SECURITATEA STATULUI AL RSS MOLDOVENEȘTI – STRUCTURA ORGANIZATORICĂ ÎN ANII 1944–1946

DOI: 10.5281/zenodo.3631377

CZU: 94(478)“1944-1946”

Doctorand **Alexandru MALACENCO**
E-mail: malacencoalexandru@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova

THE PEOPLE'S COMMISSARIAT FOR STATE SECURITY OF THE MOLDAVIAN SSR – ORGANIZATIONAL STRUCTURES IN THE PERIOD 1944–1946

Summary. The study that the author brings to your attention aims to continue a larger research of the process of the (re)sovietisation of Bessarabia from the perspective of the soviet așa-numitei “secret police” NKGB-MGB, during first postwar years. In the present study, the author will focus on analyzing the institutional structure of the NKGB-MGB of the Moldavian SSR in the period 1944–1946. Therefore, this work will contribute to understand whether the People's Commissariat for National Security (NKGB) – Ministry of National Security (MGB) of the Moldavian SSR was an authentic institution designed to defend and protect the interests of the majority of Bessarabia' population or it was just a smaller appendix, an integral part of the institutional security apparatus of the USSR, the priority task of which was the sovietisation of the newly acquired territory.

This study is mainly based on unpublished documents from the archive of the Security and Intelligence Service of the Republic of Moldova (ASISRM), published documents and other historiographical sources.

Keywords: the Soviet secret police (NKGB-MGB), Moldavian SSR, organizational structures, reorganization, archives, USSR.

Rezumat. Prezentul studiu continuă o cercetare mai vastă asupra procesului (re)sovietizării Basarabiei din optica așa-nimitei „poliții secrete” sovietice NKGB-MGB, în primii ani postbelici, desfășurată de autor. De data aceasta este analizată structura instituțională a NKGB-MGB al RSS Moldovenești în anii 1944–1946, fapt care va permite să înțelegem în ce măsură NKGB-MGB al RSS Moldovenești era o instituție autentică menită să apere și să protejeze interesele populației majoritare din Basarabia sau o anexă mai mică, parte integrantă a aparatului instituțional de securitate al URSS, având drept sarcină prioritară sovietizarea teritoriului nou ocupat.

Cercetarea se bazează, în mare parte, pe materialele documentare inedite din arhiva Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova (ASISRM), documente editate, precum și alte surse istoriografice.

Cuvinte-cheie: poliția secretă sovietică (NKGB-MGB), RSS Moldovenească, structura organizatorică, reorganizare, arhive, URSS.

INTRODUCERE

Crearea și organizarea instituțională a Comisariatului Poporului pentru Securitatea Statului (NKGB-ul sovietic)¹ în RSS Moldovenească în anii 1944–1946, precum și rolul său în contextul (re)sovietizării acestui spațiu și „construcției socialismului” este un subiect care suscită interesul public și

¹Abrevierea NKGB (Narodnyj komissariat gosudarstvennoj bezopasnosti SSSR, în traducere – Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului) provine de la denumirea oficială a poliției secrete a URSS între anii 1943–1946; abrevierea MGB se tâlmăcește ca Ministerstvo Gozbezopasnosti (în traducere – Ministerul Securității de Stat) [1, p. 7, 634].

astăzi, dar care în mod paradoxal, după mai bine de 70 de ani, este prea puțin cunoscut și cercetat în istoriografia Republicii Moldova.

Prezentul studiu este focusat pe analiza structurii instituționale a NKGB-MGB al RSS Moldovenești între anii 1944–1946 și face parte dintr-o cercetare mai vastă, inițiată de către autor [2, p. 103-110; 3, p. 89-95], a procesului (re)sovietizării Basarabiei prin implicarea așa-numitei „poliții secrete” sovietice NKGB-MGB în primii ani postbelici. Astfel, demersul științific este concentrat pe analiza următoarelor aspecte: procesul de edificare și reorganizare a „poliției secrete” sovietice – NKGB al RSS Moldovenești, în contextul ocupării Basarabiei în 1944 de către Armata Roșie; rela-

țiile centru-periferie în cadrul structurilor teritoriale ale NKGB al RSS Moldovenești între anii 1944–1946; structura organizatorică a NKGB al RSS Moldovenești între anii 1944–1946, precum și transformările parcurse comparativ cu NKGB-MGB al URSS.

În consecință, cercetarea acestor aspecte va permite să înțelegem dacă NKGB-MGB al RSS Moldovenești era o instituție veritabilă ce se afla în serviciul intereselor populației majoritare din Basarabia sau era doar o copie mai mică a mașinării instituției de securitate a URSS, care avea drept sarcină prioritară sovietizarea teritoriului nou ocupat și consolidarea regimului sovietic.

Cercetarea se bazează, în mare parte, pe materiale documentare inedite din fondul administrativ al Arhivei Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova (ASISRM) [4], documente editate [5, 1], precum și pe alte surse istoriografice. Sursele documentare inedite de arhivă cercetate de autor conțin numeroase directive, ordine și indicații ale conducerii NKGB-MGB al RSS Moldovenești privind organizarea, desfășurarea și neajunsurile activității operative de agentură în contextul lichidării elementelor ostile consolidării regimului sovietic în Basarabia în primii ani postbelici. De asemenea, aceleași surse documentare din ASISRM conțin date și informații valoroase referitoare la edificarea și organizarea NKGB-ului (MGB) în RSS Moldovenească între anii 1944–1946, date importante privind atribuțiile unor subdiviziuni ale instituției, precum și alte informații despre efectivul de conducere, de execuție etc.

Istoriografie. Tematica serviciilor secrete create în Basarabia reanexată în anul 1944 de către sovietici a fost abordată în istoriografia Republicii Moldova pentru prima dată după destrămarea URSS, în 1991. Anterior, din motive bine-cunoscute, problema respectivă nu a fost cercetată, pentru că era unul dintre cele mai tabuizate subiecte în societatea din RSS Moldovenească, în particular, și în cea sovietică, în ansamblu. Problema structurii instituționale a NKGB-MGB în RSS Moldovenească în contextul sovietizării teritoriului basarabean nu a fost reflectată în lucrările scrise până în prezent pe tematica serviciilor secrete în RSS Moldovenească. Puținele lucrări publicate pe subiectul dat ating doar tangențial unele aspecte cercetate în studiul de față.

Astfel, una dintre primele lucrări apărute în spațiul istoriografic din Republica Moldova consacrate istoriei serviciilor secrete ale Moldovei și a altor state a fost semnată de doi autori – Tudor Botnaru și Alexandru Ganenco. Ambii au activat și au deținut funcții de conducere în KGB al RSSM, precum și în Ministerul Securității Naționale al Republicii

Moldova. Cu toate că lucrarea a fost intitulată cu-prinzător – *Istoria Serviciilor Secrete (1940–2007)* [6], autorii s-au concentrat, de fapt, pe prezentarea biografilor conducătorilor serviciilor secrete din mai multe state, printre care și Moldova, pe perioada 1940–2007. De menționat că în lucrare lipsesc trimiteri la surse documentare, îndeosebi în capitolul consacrat conducătorilor serviciilor secrete ale Moldovei în anii 1940–2007². Deși studiul este primul care abordează subiectul serviciilor secrete în câmpul istoriografic moldovenesc, considerăm că valoarea științifică a informațiilor expuse de autori referitor la biografiile conducătorilor serviciilor secrete ale Moldovei din 1940–2007 poate fi pusă la îndoială, din moment ce nu se raportează la vreun document sau o sursă bibliografică. În lucrare nu au fost analizate decât sumar aspectele structurii instituționale și atribuțiile funcționale ale NKGB al RSS Moldovenești, începând cu anul 1944, care constituie obiectul de studiu al prezentului demers științific.

O lucrare mai amplă, cu caracter de analiză istorică a activității serviciilor speciale ale Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (NKVD-NKGB-MGB-KGB), a fost publicată de către istoricul Pavel Moraru [7] în anul 2008. Lucrarea reprezintă o primă analiză cu caracter general a activității organelor sovietice de securitate în spațiul dintre Prut și Nistru, începând cu 1940 până la destrămarea URSS în 1991. Autorul, în funcție de sursele documentare de care a dispus, s-a concentrat pe „evidențierea rolului NKVD-moldovenesc în timpul războiului germano-sovietic din 1941–1944” [7, p. 1], revenirea organelor sovietice în anul 1944, rolul organelor sovietice de represiune „în lupta cu rezistența antisovietică basarabeană, persecutarea bisericii ortodoxe din RSS Moldovenească, deportări, precum și activitățile KGB-MAI în perioada post-stalinistă în republică până în anul 1991”. În lucrarea respectivă, autorul s-a bazat în mare parte pe surse istoriografice, însă mai puțin pe surse documentare inedite de arhivă [7, p. 242–253]. El nu abordează însă aspectele ce țin de structura instituțională a NKGB-MGB al RSS Moldovenești pentru perioada 1944–1946, cu excepția unor referințe episodice la instituția în cauză.

În anul 2013, cercetătorul Pavel Moraru revine la problema serviciilor secrete sovietice în Basarabia cu lucrarea *Smerș în Basarabia, 1944–1954* [8]. Fiind un studiu mult mai documentat ca precedentul [7], autorul se concentrează prioritar pe analiza activității

² În speță de la pagina 88 până la 104 a lucrării în cauză, unde sunt expuse date biografice despre conducătorii serviciilor speciale ale Moldovei, începând cu 1940 până în anii de după obținerea independenței, nu sunt făcute trimiteri la sursele bibliografice consultate [6, p. 88–104].

ții structurilor sovietice de contrainformații militare SMERȘ în Europa și în RSS Moldovenească în anii celui de-al Doilea Război Mondial, precum și pe organizarea activității organelor de securitate și de interne NKVD-MAI în republică în primul deceniu postbelic. Dar nici în această monografie autorul nu abordează impactul NKGB decât în mod fragmentar, fiind menționat episodic ca organ de securitate în RSS Moldovenească, transformarea instituției din „comisariat al poporului” în „minister” MGB în 1946.

Autorii menționați mai sus au fost cu certitudine niște „deschizători de drumuri” în problematica istoriei serviciilor de securitate din RSS Moldovenească în istoriografia moldovenească, însă fără a reflecta date mai complete privind constituirea și organizarea etapizată a instituției „poliției secrete” sovietice – NKGB(MGB) în Basarabia în anii 1944–1946, direcțiile de activitate etc., rolul instituției în procesul de (re)sovietizare a spațiului dintre Prut și Nistru în primii ani postbelici. Accesul limitat la sursele documentare de arhivă a determinat caracterul general al lucrărilor, care nu se referă la problema pe care autorul și-o propune să o analizeze în studiul de față. și anume.

STRUCTURA ORGANIZATORICĂ ȘI ATRIBUȚIILE NKGB-MGB AL RSS MOLDOVENEȘTI (1944–1946)

Edificarea și organizarea NKGB al RSS Moldovenești are o legătură indisolubilă cu reorganizările parcurse de către NKGB al URSS atât în anii celui de al Doilea Război Mondial, cât și în primii ani postbelici. Pentru a înțelege mai complet structura organizatorică a NKGB al RSS Moldovenești este justificată trecerea în revistă în mod succint a datelor ce se referă la transformările instituționale ale NKGB-ului sovietic din anii celui de al Doilea Război Mondial.

În această perioadă, poliția secretă sovietică – NKGB –, a parcurs câteva reorganizări instituționale. Astfel, prin „Ordinul Sovietului Suprem al URSS din 14 aprilie 1943 din componența NKVD al URSS, iarăși, ca și în anul 1941, a fost constituit Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului al URSS (NKGB al URSS). Structura NKGB al URSS a fost determinată de hotărârea Biroului Politic II 40/91 din 14 aprilie 1943, „Despre formarea NKGB al URSS”, anunțată prin decretul Sovietului Comisarilor Poporului al URSS Nr. 393-129cc din 14 aprilie 1943” [9, p. 34]. Din această hotărâre prezintă interes prioritar pentru lucrarea de față pct. 6, care stabilea „organizarea comisariatelor pentru securitatea statului la nivelul republicilor unionale și autonome, iar în regiuni – a direcțiilor Comisariatului pentru Securitatea Statului” [1, p. 622-623].

Pe măsura apropierii frontului germano-sovietic de teritoriul basarabean la începutul anului 1944, ocuparea Basarabiei de către sovietici devenea iminentă. În primăvara anului 1944, în nordul Basarabiei, odată cu trupele Armatei Roșii au revenit și organele de securitate ale Uniunii Sovietice. Una dintre primele instituții sovietice care s-au stabilit inițial cu sediul la Soroca a fost Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului – NKGB, începând cu luna martie 1944. În fruntea NKGB al RSS Moldovenești a fost numit ucraineanul Iosif Mordoveț (1944–1955), care a avut ca obiectiv edificarea și reorganizarea „poliției secrete” pe teritoriul RSS Moldovenești în spiritul modelului NKGB-ului sovietic. Despre Comisarul poporului pentru securitatea statului din RSS Moldovenească, Iosif Mordoveț, ziarul „Sovetskaia Moldavia” scria, în anul 1946, în mod elogios că de la numirea sa în această funcție „tovarășul Mordoveț a făcut multe pentru consolidarea puterii sovietice în republică” [10, p. 163]. „Conform aprecierilor colegilor de serviciu, Iosif Mordoveț era un profesionist de marcă, reușind într-o perioadă minimă, în condițiile unei economii semi-distruse, secondate de haos și panică, să restabilească³ aparatul organelor securității de stat, în mare parte, cu ofițeri aduși din Rusia, Ucraina și alte republici ale URSS” [10, p. 164].

În baza documentelor cercetate, autorul a constatat că din punct de vedere organizatoric structura organelor teritoriale ale NKGB al RSS Moldovenești era formată din următoarele subunități: direcții județene, secții raionale și secții orașenești. Astfel, organele periferice ale NKGB al RSS Moldovenești în teritoriul republicii se ramificau în șase direcții județene (Chișinău, Bălți, Soroca, Orhei, Bender, Cahul), secții raionale, secții raionale din stânga Nistrului și secții orașenești [11, f. 99]. De menționat că materialele de arhivă consultate nu reflectă date exacte referitoare la numărul secțiilor raionale, secțiilor orașenești și secțiilor raionale din stânga Nistrului ale NKGB-MGB al RSS Moldovenești. Totodată, în una dintre lucrările sale [8], Pavel Moraru, făcând referință la documente ³După formarea RSS Moldovenești la 2 august 1940, în fruntea securității statului a fost numit Nikolai Sazîkin (n. 1910, satul Kolobovka, județul Țarevsk, gubernia Astrahan). De menționat că numirea lui Sazîkin în fruntea NKVD al RSS Moldovenești a avut loc la 7 august 1940, cu o zi înainte de formarea NKVD al RSS Moldovenești (înființat prin ordinul NKVD al Uniunii Sovietice nr. 00961 din 8 august 1940). După reorganizarea NKVD-ului, când, prin dedublarea lui, s-a format NKGB la 26 februarie 1941, el a fost numit în fruntea noii structuri de securitatea statului, pe care a condus-o până la 18 iulie 1941. Din postul deținut de șef al NKVD-NKGB a coordonat acțiunile de consolidare a regimului sovietic de ocupație în Basarabia [10, p. 239].

din arhiva Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova și la alte surse istoriografice menționează că după ce „în lunile mai–iunie 1944, au fost aprobate statele de funcțiuni și structura organizatorică a secțiilor județene, orășenești și raionale ale NKVD al RSS Moldovenești s-au format 6 secții județene (Chișinău, Bălți, Orhei, Bender, Soroca și Cahul) și 52 de secții raionale” [8, p. 159], precum și „șapte (7) secții raionale NKVD a RSS Moldovenești aflate în stânga Nistrului” [8, p. 191]. Deducem astfel că organele teritoriale ale NKGB în republică s-au constituit după un model similar cu structurile teritoriale ale NKVD al RSS Moldovenești, într-o mare măsură corespunzător divizării teritorial-administrative a RSS Moldovenești în primii ani postbelici.

Aceleași surse documentare arată că o direcție județeană a NKGB a RSS Moldovenești era constituită din câteva secții raionale. Fiecare direcție județeană, secție raională și orășenească era condusă de un șef. În ordine ierarhică, secțiile raionale se subordonau direcțiilor județene din care acestea făceau parte. Direcțiile județene, la rândul lor, raportau către NKGB al RSS Moldovenești, atât pentru activitatea acestora, cât și pentru secțiile raionale pe care le coordonau. Însă direcțiile raionale din stânga Nistrului se subordonau și raportau nemijlocit NKGB al RSS Moldovenești [11, f. 41].

Deosebirea dintre modul de raportare și subordonare a subunităților teritoriale din dreapta și stânga Nistrului față de centrala de la Chișinău a NKGB a RSS Moldovenești dovedește o atitudine privilegiată față de secțiile raionale din stânga Nistrului ale NKGB⁴. Deducem că acest fapt se explică prin parcursul istoric diferit al spațiului dintre cele două maluri ale Nistrului. Având în vedere că raioanele din stânga Nistrului au constituit nucleul teritorial la formarea în 1924 a Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești⁵ în componența URSS (în RSS

⁴ În acest context, este relevantă aprecierea istoricului Dumitru Lisnic, precum că la nivelul unităților teritorial-administrative, raioanele din stânga Nistrului aveau de asemenea un „statut superior față de raioanele de pe malul drept al Nistrului”. Potrivit lui, „regiunea din stânga Nistrului care intra în componența RSSM a rămas împărțită în raioane, la fel ca restul teritoriului URSS, raioanele transnistrene fiind subordonate direct autorităților de la Chișinău și având deci un statut superior față de raioanele de pe malul drept al Nistrului, care făceau parte din județe” [12, p. 43].

⁵ Istoricul sovietic de origine evreiască, Mihail Bruhis, care a activat în RSS Moldovenească (emigrat ulterior în Israel) constata că sovieticii, în vederea legitimizării pretențiilor pentru anexarea Basarabiei, au recurs la crearea RASSM în 1924. Astfel, „după eșuarea conferinței sovieto-române în problema Basarabiei, la Viena, în martie-aprilie 1924, în

Ucraineană), precum și faptul că teritoriul respectiv nu a fost parte a României în anii interbelici, spre deosebire de Basarabia, și a parcurs mai devreme etapele „tradiționale” ale sovietizării (deznaționalizare, colonizare cu alogeni, colectivizare, deportări, foamete⁶, represiuni etc.) [14, p. 21-118; 15, p. 41-103; 16, p. 265-294], raioanele din stânga Nistrului ale RSS Moldovenești beneficiau de un tratament preferențial⁷ comparativ cu cele din dreapta Nistrului, inclusiv la capitolul promovare a cadrelor din rândul populației băștinașe care erau privite a fi mai loiale față de regimul sovietic.

Studierea și analiza documentelor de arhivă referitoare la directivele Comisariatului pentru Securitatea Statului pentru anul 1944 în RSS Moldovenească ne-a permis să constatăm că prima directivă, semnată de Iosif Mordoveț la reședința NKGB al RSS Moldovenești, transferată la Chișinău, datează din 31 august 1944 [11, f. 84]. Evidențiem că datarea documentelor din dosar [11, f. 84] oferă informații valoroase ce contribuie la reconstituirea itinerarului cronologic al instalării poliției secrete sovietice în RSS Moldovenească, începând cu primăvara–vara anului 1944.

Sursele de arhivă cercetate în premieră de către autor dezvăluie că NKGB al RSS Moldovenești se subordona entităților ierarhic superioare: Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) Moldovenească (PC(b)M) și conducerii NKGB al URSS, informând constant structurile menționate despre situația în republică [11, f. 11].

Structura organizatorică din RSS Moldovenească a Comisariatului pentru Securitatea Statului reprezenta o replică de dimensiuni mai mici a organelor NKGB-ului URSS, edificată și organizată în conformitate cu mărimea teritorială a republicii unionale. Astfel, numărul, denumirea și atribuțiile subdiviziunilor NKGB al RSS Moldovenești erau în mare parte similare cu cele ale NKGB al URSS.

URSS se lua măsuri, în ritm alert, pentru crearea pe teritoriul Ucrainei, a unei amenințări permanente împotriva Statului Român – Republica Autonomă Moldovenească” [13, p. 148-171].

⁶ Un „raport de sinteză nr. 16” a poliției secrete sovietice – OGPU, ce datează „din 23 iulie anul 1925”, referitor la situația din regiunile URSS afectate de „recolta precară”, confirmă foametea în masă în RASS Moldovenească în 1925 [5, p. 333, 335].

⁷ „Drept urmare, după 1940 și apoi 1944, RSSM va fi condusă decenii la rând de o elită transnistreană rezultată din epurările de cadre din timpul Marii Terori, o elită mult mai obedientă față de interesele Kievului și ale Moscovei în regiune și mult mai indiferentă față de interesele moldovenilor decât cea care fusese înlăturată în anii 1937–1938” [14, p. 117].

Așadar, structura organizatorică a NKGB al RSS Moldovenești în perioada anilor 1944–1945 avea următoarea configurație:

- „Conducerea (comisarul de stat, adjunctul comisarului de stat, comitetul de partid);
- Secretariat;
- Direcția 1 (informații externe);
- Direcția 2 (contrainformații și contraspionaj)⁸;
- Direcția 4 (informativ-diversionistă)⁹;
- Direcția 5 (cifrare-descifrare);
- Direcția 6 (paza conducătorilor de partid și de stat);
- Direcția operativă;
- Direcția de investigații;
- Secția „A” (evidențe-arhivă);
- Secția „B” (utilizarea tehnicii operative);
- Secția „B” (trierea corespondenței poștale);
- Direcția cadre;
- Direcția administrativă, logistică, finanțe” [9, p. 34].

După cum dezvăluie materialele de arhivă și sursele istoriografice cercetate, structura instituțională a NKGB al RSS Moldovenești a suferit schimbări nesemnificative în anii 1944–1946. Astfel, în condițiile adaptării NKGB-ului sovietic la noile realități postbelice din RSS Moldovenească, în anul 1945, Direcția 4 (informativ-diversionistă), responsabilă de inițierea acțiunilor subversiv-teroriste și diversioniste în spatele liniilor inamice pe teritoriile ocupate de germani în anii războiului (organizarea războiului de partizani, crearea rețelelor de agenți în teritoriul ocupat, infiltrarea agenților secreți în formațiunile de partizani inamici etc.)¹⁰, a fost desființată [21]. Având în vedere că specificul atribuțiilor acestei subunități operaționale erau utile pe timp de război, odată cu încheierea celui de al Doilea Război Mondial, după reanexarea Basarabiei în 1944, Direcția 4 a NKGB al RSS Moldovenești a fost desființată. În același con-

⁸ Contraspionaj – componentă specializată a activității contrainformative care presupune identificarea planurilor și obiectivelor spionajului și asigurarea prevenirii, contracarării și neutralizării acțiunilor acestuia [17, p. 409]. În literatura de specialitate pot fi găsite și alte definiții ale noțiunii în cauză, dar în esență păstrând același sens.

⁹ Din 14 aprilie 1943, după ce Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului a fost separat de NKVD, direcția/directoratul 4 din cadrul NKVD-ului a fost transferat sub controlul NKGB [18, p. 35]; Pavel Sudoplatov în perioada 12.05.1943–15.10.1946 a fost șeful direcției 4 a NKGB-MGB al URSS, subdiviziune specializată în organizarea operațiunilor diversioniste și teroriste în spatele inamicului, precum și peste hotarele URSS, pentru detalii vezi: [19, p. 52, 85; 20, p. 344, 347].

¹⁰A se vedea pentru mai multe detalii lucrările din nota de subsol cu numărul 8.

text, peste un an de zile, la nivel unional, prin „Ordinul MGB al URSS (succesorul instituțional al NKGB) cu nr. 00447 din 9 octombrie 1946, Direcția 4 a fost dizolvată” [9, p. 35].

Pe parcursul anului 1946, Uniunea Sovietică a cunoscut o restructurare amplă a instituțiilor de stat, de la nivelul unional până la nivelul republicilor unionale și autonome din componența URSS. Potrivit „Ordinului NKGB al URSS, nr. 00107 din 22 martie 1946, în conformitate cu hotărârea Sovietului Suprem al URSS din 15 martie 1946, Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului (NKGB) al URSS a fost redenumit în Ministerul Securității de Stat al URSS (abreviat ca MGB URSS). Conform pct. 2 al ordinului respectiv, Comisariatele Poporului pentru Securitatea Statului ale republicilor unionale și autonome sunt redenumite în Ministerale ale Securității de Stat ale republicilor unionale și autonome, iar comisarii poporului pentru securitatea statului – miniștri ai securității statului [1, p. 634, 635]. Corespunzător, au fost redenumite direcțiile locale și secțiile din cadrul NKGB în direcții și secții ale MGB [1, p. 635]. Odată cu metamorfoza instituțională, prin care poliția secretă sovietică a fost transformată în 1946 din comisariat al poporului în minister, adică din NKGB în MGB, instituția a fost supusă unui șir de restructurări interne, atât la nivel central, cât și la nivelul republicilor unionale.

În măsura în care sursele cercetate au permis elucidarea subiectului privind tranziția NKGB la MGB în RSS Moldovenească, autorul a identificat că în decursul anului 1946 au fost operate mai multe reorganizări în interiorul instituției. Restructurarea instituțională a fost făcută în conformitate cu directivele Moscovei, așa cum se desprinde din documentele de arhivă [22, f. 74]. Potrivit documentului semnat la 13 aprilie 1946 de către ministrul Securității Statului al RSS Moldovenești, general-maiorul Iosif Mordoveț, „conform indicației nr. 28 a MGB URSS din 23 martie 1946, legitimațiile și permisele de acces eliberate personalului MGB al RSS Moldovenești pe foile cu antetul NKGB, până la următoarea înștiințare să fie considerate valabile. De asemenea, organelor periferice li se permite utilizarea foilor cu antet din posesie cu ștampila NKGB al RSS Moldovenești pentru corespondența inter-ministerială” [22, f. 74]. Totodată, „Direcția 6 a fost transformată în 1946 în Direcția „Pază”, iar Direcția 5 și-a schimbat numărul de ordine, devenind Direcția 6. De asemenea, au fost create câteva subunități: Direcția 4 (investigații), Direcția Inspecția Ministrului, Secția „Д” (confecționarea și expertiza documentelor), Secția „О” (clerul) și Secția „Р” (contrainformații radio). În noiembrie 1946, Direcția ope-

rativă (a NKGB-ului) a fost reorganizat în Direcția 5 (incluzând secția Politică Secretă și Secția Filaj)” [21].

În anul 1946, după ce poliția politică¹¹ sovietică a fost transformată din comisariat al poporului în Minister al Securității Statului, organigrama MGB al RSS Moldovenești era structurată în felul următor:

- „Conducerea (ministrul, adjunctul ministrului, comitetul de partid);
- Secretariat;
- Direcția 1 Informații externe;
- Direcția 2 Contrainformații și contraspaionaj;
- Direcția 4 Investigații¹²;
- Direcția 5 Operativă (secțiile „Politică Secretă”¹³ și „Filaj”);
- Direcția 6 (cifrare-descifrare);
- Secția „A” (evidențe-arhivă);
- Secția „B” (utilizarea tehnicii operative);
- Secția „B” (trierea corespondenței poștale);
- Secția „D” (confeccionarea și expertiza documentelor);
- Secția „P” (contrainformații radio);
- Secția „O” (lucru operativ asupra clerului tuturor cultelor);
- Direcția paza conducătorilor de partid și de stat;
- Direcția inspecția ministrului (securitate internă);
- Direcția cadre;
- Direcția administrativă, logistică, finanțe” [9, p. 35, 36; 21].

¹¹ Cercetătorul Cristina Vădulescu în lucrarea sa *Cultură și Poliție Secretă în comunism* menționează că „literatura de specialitate recentă folosește termenii de „poliție politică”, „poliție secretă” și „servicii de securitate”, adeseori interșanjabil. [...] „Poliția politică”, sintagmă care denumeste poliția însăși, are și ea avantajul că este folosită atât de poliția secretă, cât și de criticii și de specialiștii contemporani. Totuși, folosirea ei în mod obișnuit de diferite segmente de public este dovada unor confuzii, mai degrabă decât a dialogului – regimul politic l-a folosit ca pe un compliment la adresa organelor lui de securitate, în vreme ce criticii au făcut uz de el din perspectiva discursului despre drepturile omului, în care se face o distincție clară între delictele de ordin penal și cele politice” [23, p. 15].

¹² Subunitate ce asigura căutarea agenților ai serviciilor de informații străine infiltrați în URSS, precum și alte elemente ostile [9, p. 35].

¹³ Secția „Politică Secretă” (отдел секретно-политический), asigura „lupta contra activităților ostile ale membrilor partidelor și grupurilor antisovietice, foștilor albgardiști, clerici antisovietici, sectanți, precum și naționaliști care nu aveau legături cu organizațiile naționaliste de peste hotare. Din 14 aprilie 1943, subunitatea „Politică Secretă” a intrat în componența Direcției (2) contrainformații a NKGB al URSS [24].

Analiza surselor documentare inedite de arhivă și a surselor istoriografice a arătat că lipsesc date complete privind descrierea atribuțiilor funcționale ale fiecărei subunități a NKGB-MGB al RSS Moldovenești. Cu toate acestea, datele și informațiile depistate din sursele cercetate ne-au permis să întocmim organigramele NKGB-MGB al RSS Moldovenești pentru perioada 1944–1946, fapt ce oferă o claritate și o cunoaștere primară despre evoluția structurii instituționale a poliției secrete edificate de sovietici în RSS Moldovenească în perioada anilor 1944–1946.

Sursele documentare publicate [1, p. 634, 635] arată că majoritatea reorganizărilor interne ale subunităților NKGB-MGB la nivel unional se răsfrângeau și asupra celor de la nivelul republicilor unionale și autonome, însă existau și anumite excepții. În opinia subsemnatului, aceste excepții erau determinate de noua conjunctură internațională în care s-a pomenit Uniunea Sovietică după 1945. Iminența unei confruntări cu noii adversari în persoana foștilor aliați, apărută în contextul începutului Războiului Rece, determina necesitatea creării și organizării unei subunități specializate în cadrul NKGB al URSS (ulterior MGB) responsabile de spionajul atomic. Astfel, în scopul obținerii de către URSS a datelor și informațiilor utile pentru construcția propriei arme nucleare, „la 15 noiembrie 1945, în componența NKGB-ului a fost organizat departamentul „K” angajat în crearea bombei atomice. De asemenea, prin ordinul comun al NKGB și NKVD al URSS nr. 0014/0032 din 10 ianuarie 1946, Departamentul „C” (responsabil de explorarea și prelucrarea materialelor privind problema atomică) a fost transferat de la NKVD al URSS la NKGB al URSS” [9, p. 35]. Prin urmare, asemenea subunități ale NKGB-ului URSS, precum departamentele „K” și „C”, nu se regăseau în organigrama NKGB (nici a succesorilor instituționali – MGB și KGB) al RSS Moldovenești, iar prin extensie, cu o doză înaltă de probabilitate, putem estima că nu se regăseau nici în celelalte republici unionale din componența URSS. Chestiunile și sarcinile de ordin strategic ale Uniunii Sovietice erau executate și îndeplinite de către structurile și subunitățile centrale ale serviciilor speciale sovietice, iar la nivelul republicilor unionale se realizau obiectivele de ordin republican și local, desigur în consonanță cu cele dictate de la Moscova.

Analiza evoluției structurilor organizatorice ale NKGB-MGB în perioada anilor 1944–1946 relevă că din succesiunea numerică a subunităților instituției lipsește Direcția 3. Prin urmare, la nivel unional, „o schimbare și extindere cardinală a structurii MGB al URSS a avut loc începând cu 4 mai 1946, atunci

când în locul lui V. N. Merkulov, ministru al Securității de Stat al URSS, a fost numit V. S. Abakumov, care conducea până la acea dată Direcția Contrainformații „SMERȘ”¹⁴ a Ministerului Forțelor Armate al URSS, care a fost trecută în structura MGB al URSS. În temeiul acestei hotărâri, în cadrul MGB al URSS a fost inclusă Direcția Contrainformațiile militare în calitate de direcție generală autonomă 3” [9, p. 35]. Cu toate acestea, sursele documentare cercetate nu reflectă date ce ar atesta eventuala constituire similară a Direcției 3 Contrainformații militare în cadrul MGB al RSS Moldovenești în anul 1946. În opinia subsemnatului, Direcția 3 Contrainformații militare este specifică unui stat autentic, independent, în care suveranitatea este deținută de popor, liber de a determina politica internă și externă a țării, cu structuri de securitate și forțe armate proprii, capabile să protejeze siguranța națională și integritatea teritorială.

CONCLUZII

- Cercetarea surselor istoriografice privind structura organizatorică a NKGB (MGB) al RSS Moldovenești și confruntarea cu informațiile din sursele documentare inedite descoperite în arhiva Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova, ne-a permis să concluzionăm că:

- NKGB-ul sovietic a fost restabilit în RSS Moldovenească odată cu ocuparea etapizată a teritoriului Basarabiei în primăvara-vara anului 1944 de către Armata Roșie;

- Din punct de vedere al structurii organizatorice, NKGB-MGB al RSS Moldovenești reprezenta o replică de dimensiuni mai mici sau o copie în miniatură a „poliției secrete” sovietice a URSS. Totodată, structura organizatorică teritorială a NKGB-MGB al RSS Moldovenești avea un specific determinat de mărimea teritorială, precum și de divizarea teritorial-adminis-

trativă a republicii în perioada anilor 1944–1946, fiind compusă din șase direcții județene, secții raionale, orașenești și secții raionale din stânga Nistrului. În ordine ierarhică, secțiile raionale se subordonau direcțiilor județene din care făceau parte. Direcțiile județene, la rândul lor, raportau către NKGB al RSS Moldovenești atât despre activitatea sa, cât și despre secțiile raionale pe care le coordonau, spre deosebire de direcțiile raionale din stânga Nistrului care se subordonau și raportau nemijlocit NKGB al RSS Moldoveneștii. Astfel, comparând relația dintre centru și periferie în cadrul NKGB al RSS Moldovenești constatăm că modelul de subordonare aplicat pentru secțiile raionale din dreapta Nistrului este distinct față de tipul de relaționare cu secțiile raionale din stânga Nistrului, ultimele având privilegiul de a raporta direct centralei NKGB de la Chișinău. Această deosebire se explică prin faptul că raioanele din stânga Nistrului au făcut parte din teritoriile URSS moștenite de la Imperiul Țarist și erau considerate ca având un grad mai înalt de loialitate comparativ cu teritoriul de pe malul drept al Nistrului, care a făcut parte din România, stat adversar URSS-ului în anii celui de-al Doilea Război Mondial.

- Numărul, denumirea și atribuțiile subdiviziunilor NKGB (MGB) al RSS Moldovenești erau în mare parte similare cu cele ale NKGB(MGB) al URSS, însă cu unele excepții. Una dintre diferențele semnificative dintre NKGB-MGB al URSS și NKGB-MGB al RSS Moldovenești consta în faptul că structura „poliției secrete” a RSS Moldovenești nu includea Direcția 3 de Contrainformații militare. Având în vedere că RSS Moldovenească a fost creată ca o entitate statală artificială la 2 august 1940, din teritoriul basarabean anexat de URSS, care nu dispunea de forțe armate proprii și de alte atribute inerente unui stat suveran, prezența subunității de contrainformații militare (Direcția 3) în structura NKGB-MGB a RSS Moldovenești nu era dezirabilă din punctul de vedere al metropolei sovietice.

- Prima directivă semnată de Iosif Mordoveț la reședința NKGB al RSS Moldovenești transferată la Chișinău datează din 31 august 1944. Evidențiem că datarea documentelor de arhivă ne-a oferit informații valoroase ce contribuie la reconstituirea itinerarului cronologic al instalării poliției secrete sovietice, NKGB, în Basarabia, de la Soroca la Chișinău, în primăvara-vara anului 1944.

- Structura instituțională a NKGB al RSS Moldovenești până în anul 1946 a fost constantă, suferind unele schimbări neesențiale, determinate de încheierea celui de al Doilea Război Mondial, anume desființarea Direcției 4 (informativ-diversionistă) care era necesară doar în timp de război. Începând cu anul 1946, NKGB al RSS Moldovenești a suferit reorganizări sub-

¹⁴ Direcția Generală de contrainformații SMERȘ îndeplinea funcția de contrainformații în sectorul militar și se subordona Comisariatului Poporului pentru Apărare. Atribuțiile de bază ale organului de contrainformații militare SMERȘ a URSS prevedeau: lupta contra activității spionajului inamic, diversionismului, terorismului, precum și a altei activități subversive a serviciilor străine de spionaj în subunitățile și corpurile Armatei Roșii; lupta contra elementelor anti-sovietice, pătrunse în subunitățile și corpurile Armatei Roșii; lupta contra trădătorilor de patrie și a dezertorilor din rândurile trupelor Armatei Roșii etc. Organele de contrainformații SMERȘ sunt o structură centralizată prezentă pe fronturi, în secțiile contrainformații SMERȘ ale armatelor, districtelor militare, corpurilor de armată, diviziilor, brigăzilor și în alte subunități ale Armatei Roșii, etc, [1, p. 623-626].

stanțiale, fiind transformat din „Comisariat al Poporului” în Minister al Securității Statului, adică din NKGB în MGB al RSS Moldovenești, condus în continuare de Iosif Mordoveț. Restructurarea instituțională a „poliției secrete” a RSS Moldovenești a fost determinată de directivele Moscovei, precum și de reformarea întregului aparat de stat al Uniunii Sovietice începând cu martie 1946. Desigur, transformările instituționale ale NKGB în MGB în RSS Moldovenească, în conformitate cu cele la nivel unional, erau determinate și de provocările noilor realități postbelice. Documentele de arhivă cercetate scot în evidență că sarcinile și prioritățile contrainformative ale NKGB (MGB) al RSS Moldovenești erau în consonanță cu directivele trasate de la Moscova, subiect care va fi dezvoltat într-un studiu de perspectivă.

BIBLIOGRAFIE

- Lubjanka: VChK-OGPU-NKVD-NKGB-MGB-MVD-KGB, 1917-1991. Spravochnik/Pod red. akad. A. N. Jakovleva; avtory-sost.: A. I. Kokurin, N. V. Petrov. M.: MFD, 2003. 766 p.
- Malacenco A. NKGB-ul Sovietic pe Frontul Invizibil în Basarabia, martie-iunie 1944. În: Studia Universitatis Moldaviae, Revistă științifică 2016, An. IX, nr. 10 (100), p. 103-110.
- Malacenco A. Conlucrarea NKGB cu NKVD și SMERȘ în RSS Moldovenească (1944). În: Akademos, Revistă de știință, inovare, cultură și artă, nr. 4(51), 2018, p. 89-95.
- ASISRM, Fondul administrativ (F.a.), inventar (inv.) 6, dosarul (d.) 1, 3, 4.
- Danilov V. Sovetskaja derevnja glazami VChK-OGPU-NKVD. 1918-1939, tom 2, Dokumenty i materialy, Moskva: Izdatel'stvo ROSSPEN, 2000, 1168 p.
- Botnaru T., Ganenco A. Istoria Serviciilor Secrete (1940-2007) [Breviar]. Chișinău: Museum, 2004. 220 p.
- Moraru P. Urmașii lui Felix Dzerjinski: organele Securității Statului în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. 1940-1991. București: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2008. 272 p.
- Moraru P. SMERȘ în Basarabia 1944-1954. București: Editura Militară, 2013. 334 p.
- Lubjanka. Spravochnik. VChK-OGPU-HKVD-NKGB-MGB-MVD-KGB 1917-1960, Sost. Kokurin A. I., Petrov N. V. Nauchn, redaktor Pihova R.G. M: Izdanie MFD, 1997. 353 p.
- Moraru P. Serviciile Secrete și Basarabia, dicționar 1918-1991. București: Editura Militară, 2008. 319 p.
- ASISRM, F.a., inv. 6, d. 1.
- Lisnic D. Elitele Moldovei Sovietice. Recrutare, rețele informale, identități sociale și etnice în Bălți, 1940-1941, 1944-1950. Chișinău: ARC, 2019. 284 p.
- Bruhă M. Rusia, România și Basarabia. 1812, 1918, 1924, 1940. Chișinău: Universitas, 1992. 362 p.
- Cașu I. Dușmanul de clasă. Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească, 1924-1956, ediția a II-a. Chișinău: Cartier, 2015. 387 p.
- Guzun V. Marea Foamete Sovietică, 1926-1936. Baia Mare: Editura Universității de Nord, 2011. 380 p.
- Coord. Dragnev D., Jarcuțchi I., Negru E., Cașu I. și alții. O istorie a Regiunii Transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent. Chișinău: Civitas, 2007. 519 p.
- Maior G. C. Spionii, cine sunt, ce fac. O incursiune în spionajul contemporan. București: RAO, 2013. 412 p.
- Gogun A. Comandourile lui Stalin: partizanii ucraineni (1941-1944). Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2018. 350 p.
- Petrov N. V. Spravochnik. Kto rukovodil organami gosbezopasnosti 1941-1954. Moskva: Izdatel'stvo Zven'ja, 2010. 1000 p.
- Sudoplatov P., Sudoplatov A., Scheckter J. L., Scheckter L. P. Misiuni speciale. Memoriile unui maestru al spionajului sovietic, București: ElitLitera, 2013. 734 p.
- НКГБ – МГБ Молдавской ССР [on-line] http://shieldandsword.mozohin.ru/nkgb4353/terr_org/respublik/moldav.htm (vizitat la 09.05.2019).
- ASISRM, F.a., inv. 6, d. 4.
- Vățulescu C. Cultură și poliție secretă în comunism. București: POLIROM, 2017, 270 p.
- Контрразведывательный словарь. Секретно-политический отдел (СПО). Толкование [on-line] https://counterintelligence.academic.ru/869/%D0%A1%D0%B5%D0%BA%D1%80%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BE%D1%82%D0%B4%D0%B5%D0%BB_%28%D0%A1%D0%9F%D0%9E%29 (vizitat pe 10.03.2019).

Eudochia Robu. *Flori de câmp*, 2017, u. p., 450 × 370 mm